

Befejezésül: egészében véve az, hogy Kónya elvtárs bőven idézett hogy megszólalhatta magukat a költőket, áldásosan különböztette meg előadását az fröszöveltségnek például a költői szakosztályában eddig elhangzott multbéli vitáitól. Kónya elvtárs nem példák nélkül, nem kinyilatkoztatásszerűen mmodta el véleményeit, hanem példákkal érvelve. Példái nem mindig meggyőzőek; engem néha az elenkezőjéről győztek meg annak, amit ábrázolni kívánt velük; mégis ez az út, a példákkal érvelés, a versek részletes és türelmes elemzése az, amilyen haladva ezek a viták is hozzájárulhatnak a szocializmust építő magyar költészet megtorpanásának orvoslásához.

EÖRSI ISTVÁN:

Először az úgynevezett ellensematizmus kérdéséről szeretnék beszélni. Véleményem szerint ez a terminológia, amennyiben egyáltalán talán van valami értelme, nem vonatkozhat magára a műre, kizárólag az frö szándékát jelölheti meg. Ennek a helytelen szándéknak, mely apolitikus, és új, másirányúan sematikus műveket szült, mélyebb okai vannak, mint sokan gondolják. Szó sincs arról, hogy a sematizmus ellen irányuló kritika, vagy az frökongresszus határozatai okozták, vagy akár csak hozzájárultak volna ahhoz, hogy az «ellensematikus irodalom» kialakuljon. A helyzetet sokkal súlyosabbnak látom: e kritikák és határozatok ürügyül szolgáltak egyes fröknek arra, hogy politikamentes, vagy kevésbé politikus műveket írjanak. Ezt bizonyítja indirekt módon Juhász példája is, akinek nem volt szüksége ürügyre, s aki minden határozat és kritika nélkül tért erre az útra.

Mi következik ebből? Elsősorban az, hogy Keszi elvtársnak igaza volt, amikor elítélte a kritikának azt a latolgotó szellemét, mely egyre azon töpreng: mi a főveszély, a sematizmus, vagy az ellensematizmus? Ez ugyanis odavezet, hogy a ló másik oldalára való átcúszásban elsősorban tematikai problémát lássunk. Azonban, ha a költők egy része megkönnyebbüléssel fordult el a politikától, akkor hiába tanácsolja nekik a kritika, hogy térjenek vissza hozzá: ez valóban csak «visszatérést», újabb sematikus műveket eredményezhet.

A megoldást itt elsősorban az írónvelés és önnevelés hozza, az illetők emberi, politikai fejlődése és fejlesztése, nem pedig az olyan bírálatok, mint amilyent Szabolcsi Miklós írt az Irodalmi Újságban Somlyó kötetéről. Példája ez a kritika annak, hogy lehet aktuál-irodalompolitikai megmondolások alapján egy költő hibáit elkenni. Szabolcsi is megemlíti, hogy Somlyó «költői egyéniségét még nem alakította ki», hogy «nem halljuk elég tisztán a hangját», békeharcos költészetének. De ha nincs még egyénisége és hangja, akkor mivel agítát? Akkor — mint ezt Keszi elvtárs meg is írta — legfeljebb a közpese szintig jutott el. Ha a helyett, hogy ennek okairól beszéljünk, pl. az eszmei mondanivaló kellő mélységű átélésének hiányáról, személytelen voltáról, amit nála, mint intellektualizmust emlegetnek, az elmélyültség hiányából fakadó bőbeszédűségről, melynek oka az lehet, hogy nem látja kellőképpen, és így nem is tudja kiemelni a leglényegesebbet — e helyett általánosságban dicsérjük, és példaképpül állítjuk a többi «antisemata» költő elé, akkor ezzel Somlyónak ártunk és irodalmunkon sem segítünk. Helyes, hogy a kritika kiemelte Somlyó kötetének pozitívumait, főként a témaválasztás terén, de helytelen, hogy ezt rögtön a mély gondolati tartalommal azonosította, és még helytelenebb, hogy a tematika kérdésében látja az «ellensematizmus» megszüntetésének kulcsát.

Másodsorban szeretnék hozzászólni ahhoz a problémához, amit szintén Keszi elvtárs vetett fel a Csillagban: hogyan állunk a pozitív hős, a költő önábrázolásával líránkban?

Mindenekelőtt meg kell jegyeznem, hogy ezt én is döntő kérdésnek tartom. Helytelen azonban ezt, mint ahogy Keszi csinálja, «a saját helyzet vizs-

gálatára» és az «önkritikára», végső fokon tehát, ismét a tematikára korlátozni. Tudtommal Majakovszkij egy verset sem írt *erről*, hogyan lett futuristából szocialista-realista költő, de ha költészetét figyelemmel kísérjük, hitelesen elénkrajzolódik egész művészi-politikai fejlődésének útja.

Ebből a szempontból Benjámín költészetében a «Hajnali karének» legáltalább akkora fejlődést jelent, mint a «Számadás», és pedig nem azért, mert ebben is vannak önkritikus részek, hanem mert eljutott ebben a versében egy felszabadultabb, közvetlenebb hangig, és ezen a hangon tud *úgy* beszélni családjáról, hogy minden sorából őt érezzük ki.

Jó képet mutat ebből a szempontból Tamási kötete is, különösen annak első fele. Ebben sem található valami túl sok önvizsgálat, vagy önkritika, de nincs is erre szüksége. Egyéni hangjával, képeivel, gondolataival, élményeivel tudja magát is lírai módon ábrázolni — többek között ez teszi hitelessé és széppé verseinek egy részét.

Míg Benjámín és Tamási kötetében megtalálható ez a lírai hitelesség, másként áll a helyzet Somlyó és Aczél verseivel. Somlyóról már beszéltem. Annyit szeretnék még hozzátenni, hogy önáló gyakran találunk — helyenként szép — önkritikus részeket, de ezek mind kizárólag ugyanazokat a kész eredményeket rögzítették, — fejlődésének folyamatáról a stílusában, költői látásmódjában bekövetkezett változások sem igen beszélnek.

Aczél Tamás egyénisége és fejlődése sem rajzolódik ki tisztán kötetéből. Különösen a 49-ig írott verseiben, a szenvedélyt és elmélyültséget felsorolásokkal, tulajdonfőnevekkel és számokkal pótolta, ílymódon akarván «konkretizálni» mondanivalóját. Nem akarok rá részletesen kitérni, de én is egyetértek Devecseri és Keszi elvtársakkal abban, hogy Aczél költészetében az utóbbi, Szovjetunióban írott versei óta nagy fejlődés állott be. Hangja egyszerűbb lett, és nagyobb líraiság jellemzi. Kötete egészére visszatekintve azonban nála is megtalálható az a «híg megelégedettség» és «lelkes öncsalás», amiről Keszi általánosságban beszélt.

Ha Juhász kötetét a költő önábrázolásának szempontjából megtekintjük, kettős eredményre jutunk. Egyrészt kétségbevonhatatlan tény, hogy Juhász minden versében szenvedélyes érdeklődéssel fordul tárgya felé, hogy minden költeménye mögött erősen érezhető a költő egyénisége. Véleményem szerint a «Jégvirág kakasa» kudarcát sem elsősorban a többi megírt verse magyarázza, hanem az, hogy *csak* ezeket tudta lírai hitelességgel megírni. Természetesen ezek között is megtalálható az öncélúság, sőt a sematizmus is, amikor emberek fejlődését akarja ábrázolni. Azonban meg kell állapítani, hogy nem egy verse új líránk legkölteibb alkotásai közé tartozik. Nagy megjelenítő erején kívül — ismétlem — nagyon jó tulajdonsága tárgya iránt érzett szenvedélyes szerellete. Igaz viszont, hogy a tárgy, és ezzel kapcsolatban hangulati és gondolati köre lírai verseiben is megbocsájthatatlanul szűk, és csak ezen a szűk-körűségen *beül* gazdag és árnyalatokban bővelkedő. Erről, Juhász Gyuláról írva, de maga-magát igazolva, így vall: «Egyhangú volt, mondják a nóta, — a tücsöké is egy-jegyű kóta, — de tőle zeng az alkony, az arany, — de mégis örök és ezer színe van.» Szépnek tűnik ez a bizonyítás, csak egy hibája van: a költő nem tücsök. Ha ezt elismerjük — és ez kétségtelen tény — az érvelés a visszájára fordul. De kötetének minden hibája ellenére, Juhásznak nemcsak tehetsége, hanem őszintesége és művészi becsületessége is vitathatatlan. Másrésztől azonban a hős, amely magát burkolni nem igyekvő költészete nyomán kialakul, még egyáltalán nem nevezhető «pozitívnak». Legyünk azonban tisztában azzal, hogy Juhász is tudna sematikus, látszatra pártos verseket írni. Nála sem egy külsődleges témacsere a megoldás — ettől épp őszintesége mentette meg — csak emberi, politikai fejlődése tudja tehetségét az egyedül helyes irányban továbbfejleszteni.

KIRÁLY ISTVÁN:

Fő vonalában egyetértek Kónya elvtárs előadásával, egyetértek vele abban az alapvető kérdésben, hogy költészetünkben jelenleg nem megtorpanásról, hanem fejlődésről van szó. A szóbanforgó verseskötetek zöme azt mutatja, hogy költészetünk előrehalad. Az írószövetség Kongresszusa helyesen tette, mikor harcot indított az irodalmi művek magasabb művészi színvonaláért, ez a küzdelem meghozta már eddig is a maga eredményeit és még inkább meg fogja hozni a jövőben, vannak még hibák, az út azonban helyes.

Ezzel kapcsolatban szeretnék kitérni az «antisematizmus» kérdésére. Szerintem ez a kifejezés elhibázott. Ellensematizmus általában eszmeiellenességet értenek, s úgy tűnik fel, mintha a sematizmus elleni harc és az eszmeiellenesség kapcsolatban lennének egymással. Holott a helyesen értelmezett sematizmus elleni harcnak semmiképp sem ismertető jele, hogy eszmeiellen művek születnek a nyomán: épp ellenkezőleg. A tisztázatlan fogalom zavar, ködösít csupán.

Még egy ilyen zavarteltető kérdést szeretnék felvetni. Nagyon meglepett, amikor Sarkadi önbírálatában kijelentette hogy műve, a «Rozi»; «sematikus mű». Meglepett, amikor Örkény ugyanezt mondta a «Házastársak»-ról. Lassan oda jutunk, hogy a szocialista realizmus ellen csak a sematizmus hibáját tartjuk lehetségesnek. Holott bőven vannak másfajta hibák is. Az író fejlődését csak úgy segítjük elő, ha nem akarunk mindent egy zsákba gyömöszölni és minden hibát a sematizmus címkéjével ellátni, hanem valóságos nevén nevezzük a gyermeket.

A vitának meglehetősen középpontjába került a költői «önvallomás» kérdése. Azt hiszem, e mögött a probléma mögött meghúzódik egy nagyon helyes követelés is: az őszinteség igénye a költővel szemben. Viszont a vita során nem egyszer úgy konkretizálódott ez az önmagában helyes kérdés, mintha a költőnek a maga belső lelki harcát, «vívódásait» kellene ábrázolnia, mintha a költészetnek befelé fordulónak, mintegy pszichoanalitikus költészetnek kellene lennie. A lelki vívódások megmutatása, a befelé fordulás, a burzsoá demokráciának volt egyik sajátos vonása, s nem lehet cél, hogy ezt csempészzük át a szocialista költészetbe. A líra érzelmeinek keresztül tükrozi a valóságot. Az érzelmeik értékét azonban az dönti el, hogy mennyire tipikusak, mennyire a valóság váltotta ki őket. A «vívódás», nem a szocialista ember tipikus érzelme; nem helyes, ha a lelki vívódást kérjük számon költőinktől az őszinteség címén. Nézzük meg Benjámin versét, amelynek kapcsán ez az elmélet felütötte fejét. Benjámin versének, a «Számadás»-nak ereje nem abban van, hogy költője «vívódik», hanem abban, hogy a helytállás érzelmét, a szocialista ember tipikus érzését fejezi ki.

Feltűnő volt a vitában, hogy éppen azok a kötetek szorultak háttérbe, amelyek kapcsán a legtöbb elvi kérdést lehet felvetni. Viszont előtérbe kerültek olyan kötetek, amelyek körül az éles vitát inkább csak elviten meggondolások, személyes szempontok indokolhatják. Előtérbe került egyfelől Tamási kötete. Kuczka jobb ügyhöz méltó buzgalommal akarta bizonyítani, hogy Tamási költészete eszmei tartalomban szegény. Holott Tamási szépen ábrázolja a munkásosztály meleg emberiségét, keménységét és harcrakészségét, szépen ábrázolja, hogy a munkásosztály helytáll az élet, a szépség és a béke védelmében. Kötetének van eszmei tartalma, ez a költészet a mi költészetünk: szocialista költészet.

Előtérbe került másfelől Aczél kötete és Somlyó kötete. Ha valaki ezt nagyon fontosnak tartja, lehet vitatkozni arról, hogy nagy költő-e Somlyó, vagy sem, de ez véleményem szerint nem elvi kérdés. Arról azonban nem lehet vitatkozni, hogy mind Somlyónak, mind Aczélnek van jó egynéhány verse, ami népünk céljait szolgálja, hasznos, hat a tömegekre, szép vers. Arról nem lehet vitatkozni, hogy ez a költészet a mi költészetünk: szocialista költészet. A versek vallanak róla.

A legkevesebb szó esett viszont arról a két kötetről, amely valóban vet fel elvi kérdéseket; Benjámin és Juhász kötetéről. Benjámin kötetében nemcsak egy költő lépett előre, hanem egész költészetünkben történt előrelépés.

Líránkra bizonyos mértékig jellemző volt a passzív, szemlélődő, idilli jelleg. Benjámín új költészete viszont cselekvő költészet, harcoss forradalmi költészet. Verseiből kitűnik, hogy a mi él-tünknek a szépsége nem idilli szépség, hanem harcoss szépség, cselekvő szépség. Költészetének szenvedélyességét az élethez való cselekvő viszonyulás, az érzések és gondolatok cselekvő jellege adja meg. Ez teszi költészetét valóban forradalmi költészetté.

A másik kötet, amely komoly problémákat vet fel, Juhász Ferenc kötete. Juhász kötetének kritikai értékelése nagyjából tisztázott. Tisztázott, hogy verseinek fő hibája az eszmei szegényesség, s ami ezzel szorosan összefügg: a történelmi konkrétság hiánya. Hamis képet adott a valóságról. Levegőtlenné, fülledtté élettelenné vált költői világa. Viszont a Juhász-problémát a legtöbb hozzászóló, úgy vetette fel, mint Juhásznak az egyéni ügyét. Holott meg kellett volna nézni, hogy Juhásznak az egyéni problémájáról van-e szó, vagy pedig irodalmi közéletünkben vannak olyan tendenciák, amelyek ezt a nagyon tehetséges, jóhiszemű és becsületes költőt tévútra vitték. Nem annyira arról kellett volna beszélni, hogy szereti-e Juhász az embereket vagy sem. Nem annyira az emberi magatartását kellett volna ostromozni. Elvégre Juhász írta a Sántha család-ot s az Apám-at, új irodalmunknak ezt a két büszkeségét. Igazságtalanság, ha emberi magatartását csepüljük és jóhiszeműségét, népszerűségét vonjuk kétségbe. Ellenben sokkal inkább meg kellett volna nézni, amelyek irodalmi életünkben, irodalmi közgondolkozásunkban azok a tendenciák, amelyek Juhászt félrevitték, s amelyek, ha nem tárjuk fel őket, másokat is félrevezethetnek. Mert ilyen hamis, helytelen tendenciák fel-felbukkanak még.

Van tendencia rá, hogy egyesek a szemiatizmus elleni harcot «összetévezzék» a pártos költészet elleni harccal, a konkrét nagy politikai kérdésekhez való pártos állásfoglalás kerülésével. Vannak olyan tendenciák, amelyek csak úgy tudják elképzelni mai életünk költői ábrázolását, ha nem beszélünk róla nyíltan, konkrétan. A szerelmet, az életet és halált sokkal többen megénekelték már, mint az ötéves tervet és a szocializmus építését. Mégsem jutott senkinek se eszébe, hogy «a szemiatizmust elkerülendő», úgy beszéljen a szerelméről, hogy ne beszéljen róla. Miért épp a szocialista költészet kapcsán lesz probléma «a sokat megénekelt témák nehézsége»?

A másik probléma, amelyet Juhász kötete felvet: az ösztönösség kérdése. A félelem a tudatosságtól a kritika-ellenességtől kezdve számos vonalon megnyilatkozott; a «szándékot», a «tudatosságot» túlzottan pejoratív hangsúllyal emlegetik néhányan, s hajlanak rá, hogy fetiszizálják az élményt. Természetes, hogy az író csak élményből írhat, de egy lírai költőnek ezer meg ezer élménye van. Tőle függ, hogy ezekből mit vet el és mit formál meg műve. Nem utolsó sorban a tudatosság múlik, hogy élményeinek tömegéből valóban a tipikust ragadja-e ki, vagy sem. Tudatosan, a nép harcát segítő szándékkal figyelve az életet, születhetnek csak az író élményeiből értékes, igaz művek.

MOLNÁR MIKLÓS:

Azzal kezdem a felszólalásomat, amivel a múlt heti vita utolsó hozzászólója, Veres Péter a szavait befejezte: «Ha költők, írók és kritikusok mindnyájan ezt nézzük, amit a versben és minden írásban nézni kell, a legbelsőbb lényegét, amiben nem választható külön az eszmei és esztétikai érték, akkor ez a vita és az utána következők valóban kiindulópontjai lesznek az új magyar költészet megszületésének, amelyben nem kell többé a tartalom és a forma különbözőségeiről és annak hibáiról vitatkozni, hanem csak arról, hogy kinek sikerült jobban, szebben és főleg a tömegekre, az egész népre hatásosebban kifejezni a maga nyelvén keresztül a kort és a történelmet.»

Abban a szenvedélyes vitában, amelyet költésztünk mai problémáiról folytattunk, sokak részéről csakugyan meggyűlvánul az az építő szándék, amelyről Veres Péter beszélt. Ugyanakkor azonban észre kell vennünk, hogy a vita nem teljes egészében e nagy célok megvalósulását segítette elő. Sok szó esett — Kónya, Devecseri és mások bírálatában — azokról a formákról és köl-

tői eszközökről, amelyekben a művek eszmei tartalma testet ölt. Ez nagyon fontos és helyes dolog, mert e nélkül a problémák megoldását csakugyan előbbrevívó konkrét vita nem alakulhat ki. Egészséges és örvendéts jelenség az is, hogy éppen a legfiatalabb hozzászólók, Ancsel Éva és Eörsi István arról az oldalról közelítették meg költészetünk mai kérdéseit, ahonnan az egész írói alkotási folyamat csakugyan elindul: a költő világnézetéből, a társadalomhoz, az emberhez, a dolgokhoz való belső kapcsolatából.

A vita súlyos fogyatékosága, sőt hibája mégis az, hogy ezeknek a nagyon fontos kérdéseknek a vizsgálata gyakran a művek eszmei tartalmától meseresegeten *«függetlenül»* menti végbe. Ha visszagondolunk az előző vitára, azonnal szembe fog tűnni, hogy igen ijesztően kevés szó esett arról: *mit fejtenek ki* népünk új életéből és harcaiból, «a korból és a történelemből» — ahogy Veres Péter mondja — ezek a versek, mi az eszmei tartalmuk, milyen jellemvonásokat fejlesztenek az olvasókban?

Az hiszem, egyesek még félre is értik az eszmei, ideológiai tartalom fogalmát. Vannak, akik egyszerűen azonosítják a témával, sőt a tágabb értelemben vett témakörrel, mások azonban *teljesen elválasztják tőlük*.

Igaz, hogy csaknem minden témáról lehet szocialista szellemben írni, de nem igaz, hogy minden téma keretében ki lehet fejteni azt, ami számunkra a legfontosabb: azokat a gondolatokat és érzéseket, amelyek az új ember jellemét és nézeteit formálni tudják.

Igen sok értékes, okos szó hangzott el a műltheti vitában, különösen Kónya előadásában, és néhány hozzászólásban is. Kónya egyes kötetek, főleg Juhász bírálatában következetesen alkalmazta a kommunista kritikának azt a módszerét, hogy az eszmei tartalom kérdését állította elemzésének középpontjába. De nem mondanám ugyanezt az egész vitaestre. Ahogy haladtunk egyre beljebb az éjtszakába, úgy csúszott egyre inkább háttérbe az a kérdés: mire nevelnek, jóra-e vagy rosszra, az élmezett, vagy idézett legjellegzetesebb versek. Szinte már szó sem volt erről pl. Tamási bírálatánál és az Aczél-kötet körüli vitában.

Az ideológiai nevelő hivatás jelentőségének és szerepének lekicsinylése óvhatatlanul együtt járt egy bizonyos túlzott szubjektívizmussal. Rajcsányi elvtárs pl. miután leszógezett néhány «örök igazságot» a «békelematika» hasznosságáról, utána azon és csak azon az alapon bírálta egész sor költőnket, hogy verseiket ő őszintének tartja-e vagy sem. Nem is szólna most arról, hogy az ilyen bírálat alaptalanul vonja kétségbe egyesek becsületességét, — ha van alapja a bírálatnak, úgy ez sem tilos — de egy kicsit — ne haragudjon Rajcsányi elvtárs, az iskolásgyermekek vitáinak színvonalára vitte a vitát. Ezen az alapon akár egész este azt vaddoshatnánk egymás fejéhez: rám hatott, mondjuk a «Szöges drót», vagy a «Kiserdő», a «Szovjet írókhoz», vagy a «Búcsúzások», másra esetleg nem hatott. Nekem tetszik, — neked nem tetszik. Bizonyos szubjektivitás persze hivatásos írók és kritikusok bírálatában is elkerülhetetlenül belejártszik a művek megítélésébe, különösen a versekébe. A nézetek egysége nem jelenti az ízlés teljes egységét, hiszen a vers varázsa függ az olvasó egyéniségétől, vérmérsékletétől, élményeitől, kedélyétől is és még sok egyébtől. S magában a versben, a költészetben — most már nem az olvasó oldaláról nézve — is van egy pont, amit — nem lehet «prózával» magyarázni... Itt már csakugyan az érzések és szenvedélyek hőfoka dönti el a kérdést. De újra és újra hangsúlyozni kell: csak ezen lemérni egy-egy verskötetet vagy költő tehetségét, értékét nem lehet és még azt is megkockáztatnám, hogy az eszközök és formák konkrét elemzésén keresztül viszont a költészetnek e «titokzatos» varázsát is biztosabban meg lehet közelíteni, mint akkor, ha a bíráló kirugja a saját lába alól a konkrétumok szilárd talaját.

A túlzott szubjektivitás egyformán könnyen vezethet oda, hogy nem látjuk meg egy köllői munka értékeit és oda, hogy nem látjuk meg a fogyatékososságait sem.

Kónya elvtárs értékes és nagyobb részben teljesen helyes, emelkedett hangú előadásával két ilyen pontban szerctnék vitatkozni. Az egyik Aczél, a másik Tamási kötetének bírálatá.

A «Jelentés helyett» Aczél hétévi költői termésének legjavát gyűjti össze. A felszabadulás utáni első évek versei sok tekintetben új, friss hangot képviselnek líránkban. A pártos költészet első és még a szabadság új levegőjének varázsától ittas, őszinte pátoszt árasztó versek közül valók ezek. Az «Enyingi járás» című versében magasra csap ez a pátosz azokban a képekben, amelyek érzékelletik, hogy az egész vidék új életre ébredt a szabadság levegőjében, s mint a ráboruló kéreg a fát, úgy védik az enyingi járás szabad parasztjai azt, aki őket védi: «téged pártom, kommunista párt.»

Aczél későbbi, 1948—50-ben írt versei általában azt mutatják, hogy a költő fejlődése megállt. Hozzá kell tennem, hogy ezek a versek teszik ki a kötetnek mintegy háromnegyedrészét, vagy még többet.

Kónya bőségesen idézte a gyenge termésnek legkürivőbb, eszmeitlen, sematikus darabjait. A semmitmondó rossz és formátlan versekkel szemben megnyilvánult bíráló szenvédeyllességet csak helyeselni lehet. Én is azt hiszem, hogy Keszi Imre bírálata, amely a Csillagban jelent meg, inkább elnéző, mint túl szigorú volt az éveken keresztül csaknem egyhelyben topogó Aczéllal szemben. Felesleges ismétlés lenne, ha most én is idézgetnék abból a porlepte verscsokorból, amelyet Kónya előadása illusztrációjaként összegyűjtött, hiszen egy kicsit már sok is volt a «jóból». Ez azonban nem nagyon fontos. Ha esetleg egy fokkal szigorúbb volt is a kelleténél Kónya bírálata, ez nem érinti azt, hogy a «Jelentés helyett» nagy részét képező sematikus, élet- és lélektelen versek éles kritikája lényegében helyes és indokolt volt. Aki ezt alapjában kétségbevonja, az nem érti meg, hogy az irodalom pártosságának lenni elve csak a gondolatokban gazdag, szép és meggyőző költészetben valósul meg. Vitába kell szállni azonban Kónya előadásának azzal a végső kicsengésével, hogy Aczél a legutóbbi időkben sem fejlődött, a Szovjetunióról írt verseiért kár volt a Szovjetunióba menni és — ha nem is így mondotta Kónya — a honvédségről írt verseiért pedig kár volt egyenruhát húznia. Nincs igaza Kónya elvtársnak. A Szovjetunióban tett látogatás, a katonaság és az Irókkongresszus nevelő hatása ugrásszerű fejlődést hozott Aczél költészetében, még akkor is, ha összköltészetünket nézve nem tört a legjobbak sorába ezzel az ugrással. Igaz, hogy a legújabb verseiben is sok a sematikus megoldás, formátlanság, de majdnem mindegyik lényegesen gazdagabb tartalmú és szebb, mint a régebbi versei, egyik-másik új költeménye pedig mai líránk legszebb darabjai közé tartozik. Az «Ezüst erdőben» egyik-másik szakasza azt a nagy gondolatot fejezi ki megkapó erővel, hogy a szovjet nép roppant véráldozata nem volt hiábaváló. A fájdalom emléke pedig különösen szép:

*«Fehér nyírfa ezüst nyírfa
Volokolamszk útja merre?
Szóltalanul hajlong a szélben
száz ág int a végletlenbe —
ahol a nap lehanyatlík
ahol a nap reggel ébred —
testek, testek íjjú testek
borították a vidéket.
Sír az erdő, könnye perdül
évek hullnak, mint az ágak —
megkérdezem — van-e írja
irgalmatlan fájdalomának?»*

A következő négy sor sajnos, már költőtlen, lapos általánosságokba csúszik, de még ez az egyenlően színvonalú költemény is magasabb színvonalon áll, mint Aczél régebbi versei. Kiemelkedően szép verse a «Búcsúzások», mely kifejezi, hogy e régen oly fájdalmas érzés már nem az, ami volt.

Egyben illusztrációja ez a vers annak, amiről már volt és még lesz szó a vitában: a szerelem, a barátság és a többi nagy emberi érzés azért örök kísértője-e az embernek, mert örökké ugyanaz, vagy pedig azért, mert örökké változik és minden társadalomban új, meg új tartalommal telítődik? Nem

olyan «titokzatos» és borzasztóan bonyolult kérdés ez, mint ahogy Keszi Imre felszólalásából kitetszik. A dialektikus materializmus régen megadta erre a választ és nap, mint nap felel az élet is, de ha jól utánanéző Keszi Imre, akkor már évszázadok előtti gondolkodók és írók műveiben is felfedezheti ezt a felismerést, hogy a nagy társadalmi változások átalakítják az érzelmi kapcsolatokat is. Csak emlékeztetni akarok itt a Lear király egyik részletére, ahol Shakespeare a feudális társadalom bomlását egyrészt a természet baljós jeleinek, másrészt az emberi kapcsolatok széttörlésének költői víziójával érzékelteti.

Visszatérve mai költészetünkre: fejlődés éppen azoknál a költőknél tapasztalható, akik a minden írók csakugyan mindig foglalkoztató érzéseket is az egész nép új érzésvilágának, az egész társadalom fejlődésének belső összefüggésében élik át. Aczél egyéni érzéseit is ez szabadította fel, gondolkodása is ebben a kapcsolatban mélyült el. S ezt észre kell venni, ez fontos vonás, mert ez az ideológiai gazdagodás az egyetlen út a magas művészi színvonal, a szocialista-realista költészet felé.

A másik pont, ahol nem értek egyet Kónya előadásával: Tamási Lajos verseskötetének értékelése.

A «Munkások» valóban nagy tehetségű fiatal költő munkája. Egyetértek Kónyával abban, hogy gyermekkorát megkapóan szép, meleg és őszinte érzelmekkel teltetett sorokban írja le. Különösen a «Kiserdő» című ciklus az, mely erős szálakkal köti össze a költőt és olvasóját. Az aranygűz és ezüstlevelű fáról szóló mese, amelyet Kónya a múlt héten felolvasott, a népmesei motívumokat úgy ülteti át a munkásélet talajába s a proletárgyerek képzeletvilágába, ahogy talán még senkinek sem sikerült a magyar költészetben:

*«Felállok majd a telejébe
suhogtatom szép ágait,
rettegek a zsarnokok mélyen,
mint az egek villámain;
akire villan levelével
merevvé, holttá változik,
— örökké tart s befűtjük télen,
majd a szegények házeit.»*

Nem tökéletes, nem hibátlan, de egészében mégis gyönyörűen fejezi ki azt a gondolatot, hogy a természet is a mi szövetségeseink.

A vers befejezése a mese és a valóság összeölelkezésének nagyszerű költői képei után már a felszabadulásnak, a népek tavaszának világába tár ablakot:

*«Legeslegszebbik levelének
leszedem színezüst porát
s amikor alszik nagyon mélyen,
behintem anyám homlokát;
mikor felébred, két szememnek
tükrében nézheti magát;
nyoma sincs a sötét redőknek;
tavaszba fordul a világ.»*

Szerelmi lírája is akkor válik igazán bensőségesé, amikor mintegy az egész lealjasult fasizta világgal perbe száll a boldogságért, amikor a szerelmesek vágyai és vívódásai egész világgá tágulnak ki, amikor «a pestises ég szeretők tiszta mosolyára rájugga rossz lehellelét, de a csillag már szaporazza suhoga lépteit felénk, mosdik majd a hűvös Dunában s ráukveti gyönyörű szemét.»

Idézhetném még sok gazdag és szép részletét Tamási verseskötetének, de ha a részletek olykor csakugyan megejtő szépsége engem is elragadna, megint csak hamissá válnék a kép. Már a Munkások első előolvasásakor felfi-

gyel az ember arra, hogy minél többet ismer meg a kötetből, annál kevésbé tetszik. A legsikerültebb verseket nem tekintve, érvényes ez az egyes darabokra is. Minél kisebb részt olvasunk vagy idézünk, annál szebb, minél hosszabbat, annál kevésbé. Mi az oka ennek a különös hatásnak? Kétségkívül szerepet játszik ebben a kompozíció lazasága is. A költemény — hiszen az egész kötet lényegében az elbeszélő költemény egy válfaja — töredezettsége. Csak hogy ez az ok már maga is tünet: annak a jele, hogy a köllőnek magyarárn mondva nem volt elég és elég jelentős mondanivalója. Nincs igaza Kónyának abban, hogy Tamási szülővárosának, Pesterzsébetnek életét egész országgá, sőt világgá tudja tágitani. Eppen ott a baj — s ezt az egész kötet értékelésétől kissé függetlenül Kónya is megállapítja —, hogy ahol a köllő átlépi Pesterzsébet határát, ott egyszerre elveszíti azt is, ami addig erénye volt: a bensőséges, meleg lírai hangot, a képszerű látást és eleveiséget. Erzsébet határa pedig egyben az új élet határa is Tamásinál. Igaz, hogy gyermekkorának költészetébe is belejátszik olykor a jelen, a felszabadult új élet, de komoly kísérletet csak az utolsó ciklusokban tesz arra, hogy a «nagy idők énekese» is legyen. S mivel ez nem sikerül, így egész kötete a multhoz s a kis élmények és emlékek világához tapad. Van valami kisszerűség ebben az elbeszélő költeményben, valami egyhangúság, amely nemcsak a hangban, hanem a *gondolatok állandó ismételtetésében is kifejezésre jut*. Kónya abban látja Tamási legnagyobb köllői erényét, hogy őszintén és szépen tudja ábrázolni gyermekkorának kis konkrét élményeit. Ez csakugyan igaz és nagy erény, de hibává is válhat, ha *ezek a kis konkrét élmények nincsenek összekötve a dolgozó nép nagy élményeivel, vágyaival és törekvéseivel*. A peremvárosi munkásélet kis életképei — bármely szépek és meglehangúak — még nem tükrözik annak az osztálynak arcát, mely «osztályharcban vasba öltözt», s ma kltüzte gyáraitra «az ember ötágú csillagát».

A munkásélet ábrázolásában még mindig szegény köllészetünknek fogyatékoságai ellenére is komoly nyeresége Tamási verseskötetete. De nem a köllő s az új köllészet fejlődését segíti Kónya bírálata akkor, amikor a kötet eszméi gyengességét és kisszerűségét elfödi a túlzott s olykor a hibából erényt csináló dicséretével.

Költészetünket ismét fenyegeti az a veszély, amiről Révai elvtárs beszélt az ifrókongresszuson:

«Amikor a politikában és a gazdaságban legyöztük népünk nyilt ellenégeit, egyre inkább előlérbe nyomult dolgozóink helytállásra, bátorságra, dődozt vállalásra való nevelése, és észrevettük, hogy ebben a munkában túlkésség segít az új magyar irodalom. Rájöltünk: magában az irodalomban van a hiba.»

Sőt nemcsak fenyeget ez a veszély, már itt is van a nyakunkon. Még csak fenyeget Tamási kötetében, Kuczka köllői bizonytalanságában, de már itt van, jelentkezik Juhász kötetében vagy Keszi bírálatában. Különbözö jelenségek ezek, mégis ugyanarra hívják fel a figyelmet: arra, hogy az élet, a társadalmi fejlődés új problémák elé állította az irodalmat s ezzel nehezen tudunk megbirkózni, jobban lemaradozunk, mint ahogy ez — erőnket nézve — esetleg indokolt volna.

Igaz, van fejlődés is köllészetünkben. Egyetérték Kónyával abban, hogy értünk el eredményeket a szematizmus elleni harcban. A megvitatott hat kötetben is meglátszik ez: fejlődött előző kötetek óta Tamási, utolsó verseiben nagyrészt leküzdötte a szematizmus szűk korlátait Somlyó és Aczél. Ugyanakkor még jobban kibontakozott B-njámín kivételes tehetsége. Ha a «Számadást», vagy a «Röpcédmákat», a «Búcsúzásokat», vagy a «Barackfát» olvasom, — sem az antisematismus nem jut eszembe, sem a szematizmus, hanem gyönyörködöm és megismerem a világból valami újat, amit csak ez a vers adott nekem. Az egyik vers engem is számadásra készlet, olvasva én is mérogetem erőmet, s növekszem önbizalmam a képzeletben átölt próba nyomán. Részemmé vált ez a költemény, mert «emberhez méllő gondját» nemcsak a köllő hordozza. A másik vers azt a valóban nagy, új érzést gazdagítja, hogy mi *csakugyan* «itthon vagyunk, itt e világban», a búcsú nem szakít el, mert összeköt az, hogy egyformán érzünk s gondolkozunk, s ennek a közösségnek van ereje

győzni a sötétség és fájdalom fölött. Az utolsó esztendőben nem egy ilyen vers született, mely a legszűkebb távlatokat nyitja meg az olvasó előtt s a legnagyobb emberi érzéseket táplálja. Nem egyformák, egyenlő értékűek persze, de nem is hullanak ki az idő rostáján.

Sajnos azonban — kevés az ilyen vers. A viszonylagos fejlődés sem fedheti el, hogy a feladatokhoz, a társadalmi szükséglethez és igényhez mérten költészetünk lemaradt. Nem eléggé «a nagy idők költészete» — Jakub Berman elvtárs kifejezését használva. Minden okunk megvan arra, hogy tanuljunk ebből a háromszavas idézetből is, mely jelzi, hogy lengyel elvtársaink milyen perspektívából bírálják irodalmukat. Néhány hónappal ezelőtt tartott tanácskozásukon minden figyelmüket afelé fordították, hogyan szolgálhatják jobban az irodalom és művészet a lengyel nép nagy nemzeti feladatainak megoldását, a haléves terv teljesítését, a békemozgalom aktív harcostáborának kiszélesítését.

«Mit kíván ez?» — vetette fel a kérdést Berman elvtárs. — «Mégkívánja a politikai és nevelő munka fokozását, a gondolkodás köreinek tágítását, a legjobb és megnevesebb jellemvonások fejlesztését, az önzés elnyomását, a kispolgári szokások és csökevények kiküszöbölését és a babona felszámolását. Minden művész legfontosabb kötelessége, hogy saját alkotásait gazdagítsa, de úgy, hogy azt felismerőbbé és harcosabbá tegye. Éles fegyverekkel igyekezzetek elérni a kulákok és a spekulánst, a kémet és a diverzánsi, az amerikai háborús uszítót és a neohitleristát. Leplezzétek le a kulák külület bonyolult gépezetét, a kulák kizsákmányolást és azt a mesterkedést, hogy perfid módon igyekezik a közép- és a kisparaszt mögé bujni. Mutassátok ki az ellentétek kivívó élességét, mutassátok meg, hogy nagy időket élünk.»

Ha ezeknek a feladatoknak fényénél vizsgáljuk költészetünket, úgy nem valami felemelő látványban lesz részünk. A nagy idők szelleme, az új ember vonásai alig-alig tükröződnek a versekben. Ha valaki végigolvassa Juhász új verseit és ezekből ítéli meg hazánkat — aligha ismerne rá az igazira. De nem hű tükre új életünknek és a munkásosztálynak az sem, amit Tamási tár élénk. S nem a nagy idők költészete szólal meg Aczél sematikus, időnknek többnyire csak jelszavait és nem igazi valóját tükröző verseiben sem.

Ennek a viszonylagos, de igen komoly lemaradásnak egyik főoka az, hogy *elsékélyedett a sematizmus elleni harc*. Erre a veszélyre Révai elvtárs már a kongresszuson figyelmeztetett. Ezt mondta: «*Mikor színvonalat, mesterségbeli tudást, elmélyülést kívánunk írónktól, akkor ez a harc nem az eszmeiségért megpívott harcunk visszacsínálását, hanem továbbfejlesztését jelenti.*»

Nem fogadtuk meg eléggé a tanácsot. Türtük, hogy műhely- és íróasztal-problémává degradálódjék a szocialista költészet magas színvonalának nagy ügye.

«Szerencsére» ez a jelenség főleg az irodalmi nézetekre vonatkozik és talán kevésbé az irodalmi gyakorlatra. De ha nem fogunk hozzá most már végre komolyan ezeknek a téves nézeteknek és korcs elméletcskének szétzúzásához, féltő, hogy a gyakorlat is «felzárkózik» és irodalmunk még csak születő hőseinek egy része is Török Ferkó meg Rozi nyomdokába lép.

Ezeknek a téveszméknek valóságos tárháza Keszi Imre bírálata öt új versesköteiről. Az én hosszú felszólalásom ideje is szűkre szabott ahhoz, hogy sorra vegyem Keszi súlyos tévedéseit, de néhányról mutatóban mégis szeretnék beszélni. Mindenekelőtt Keszi kritikájának módszereiről néhány szót. Egész cikkén végigvonul az, hogy leszögez néhány helyes általános elvet és utána ezzel homlokegyenest clenkező megállapításokra jut. Kritikája bevezető részében igen helyesen azt hangsúlyozza, hogy a sematizmus és a politikamentesség, ha úgy tetszik, antisematizmus elleni harc egyformán fontos és az irodalmunkat fenyegető veszedelmek között *éppen annak a csapdának a veszélye a legsúlyosabb, hogy belemenjünk az irodalmi színvonal és az eszmeiség szembeállításába.*

Keszi azonban igen gyorsan *nyíra beleesik ebbe a csapdába.* Alig néhány sorral később ugyanezt a problémát már úgy veti fel, hogy kénytelenek

vagyunk levonni a következtetést: éppen Keszi terjeszti azt a nézetet, mintha az irodalom eszmeiségéért, pártosságáért folyó harc volna a szematizmus főforrása. Aggódva azt kérde ugyanis: «Gondoljon a kritikus máris a *jövőre* és tegye meg óvintézkedéseit a mai harc nyomán féleven belül várható minden eddiginél féltelmesebb új szematizmus és színvonalcsúszás ellen?» Igaz, a szónoki kérdésre úgy válaszol, hogy a kritikus *ne tegye meg* ezeket az óvintézkedéseket. Tehát ne harcoljon a szematizmus ellen? Nem egészen értem. De ez mitsem változtat azon, hogy nagyon féltelmes dolog lehet az eszmeiség Keszi számára, ha ilyen következményekkel járhat. Szerencsére a valóságban nem így van, mint Keszi rélmátományaiban, sőt ellenkezőleg, éppen és csakis az eszmei színvonal hordozza magában a magas művészi színvonal feltételeit.

Ez az ellentmondás kísért a kritika Benjáminka és Juhászra vonatkozó részében is. Nem akarok ismétetni már elhangzott megjegyzéseket. Ezért mindkét kérdéshez csak néhány szót teszek hozzá. Juhász bírálatában ez az ellentmondás ott csúcsosodik ki, ahol a kritikus kijelenti: Juhász formai gazdagsága «üres formalizmussá fajulna — mint ahogy nem egy versében azzá is fajul — ha nem párosulna Juhász költészetének legegységesebb és legértékesebb sajátosságával, a szinte rendkívüli érzelmi intenzitással.» Az érzélem nélkülözhetetlen az irodalomban, érzés nélkül a vers csakugyan fatatkát sem ér, de nem is egyedüli kritériuma a költészetnek. A valóság művészi visszatükrözéséhez elkerülhetetlen szükség van még valamire, és ez: a gondolati tartalom! Az eszmeiség vizsgálata az idézett részekről eltekintve is igen gyenge pontja a Juhászról szóló Keszi-bírálatnak. Szeretném itt megjegyezni, hogy nem értek egyet Juhász öncélú képeinek Keszinél megnyilvánuló, szinte azt mondhatnám, dicsőítésével.

Még egy szót ehhez a kérdéshez: Keszi Imre azzal védi meg Juhászt, akinek sem a békeharcról, sem az öt éves tervről nincs mondani-valója, a lelki restség vádja alól, ami az én kritikámban érte, hogy észrevette azt, amit ezer évig senki sem látott meg rajta kívül: a göncölszekér kifogva áll s kocsiá itatja a lovakat. Elismerem: itt csakugyan a «nagy távlatok» költészetével, többszázmillió fényéves távlatok költészetével állunk szemben. A kritikusnak azonban a valóságos élettől elszakadt költőt *nem a millió fényéves távlatokra kell orientálnia*. Kezdetnek talán a békéért harcoló milliók szíve sem megvetendő költői ocl. Ezen keresztül csakugyan el lehet jutni a csillagokba, az igazi élet éneke számára valóban olyan távlatok nyúlnak, amelyekről Rákosi elvtárs azt mondta: *az égbolt a felső határ...»*

Keszi Benjáminka írt bírálatához Ancekl Éva kitünő felszólalása után csak annyit szeretnék hozzátenni, hogy a mi számunkra *az emberi élet végső értelme a kommunizmus megteremtése*. Az, amit Benjáminka nagyszerű verse így fejez ki:

*«De bármi jöjjön még, a nagy műnek nem árt!
A föld, a tűz, a víz örök időkre hódol
Kormánypálcánk előtt, — s jeljegyzzi az utókor:
ez volt a nemzedék, mely legyőzte a halált.»*

Hogy Keszi bírálatát a magam részéről befejezzem, hadd idézzem azokat a sorait, ahol az önön elveivel való ellentmondása a végsőkig kiéleződik: Somlyót bírálva — és zárójelben jegyzem meg: méltatlanul lekezelve — Keszi Gorkijra hivatkozva kijelenti, hogy a politikai élet eseményeire való reagálás *a közepes költők* feladata. Ehhez már nem is kell kommentár!

Ha olyan gyakorlatot, képzett és tehetséges kritikusok, mint Keszi, ilyen útmutatást adnak, nem csoda, hogy a tapasztalatlan fiatalok nehezen tájékozódhatnak, nem csoda, hogy költészetünk alapvető kérdéseiben sokszor zűrzavar van. Költészetünk fejlődésének egyik főveszélyét abban látom, hogy az utóbbi időben sokan ismét nem értik a témaválasztás jelentőségét, sőt talán akad, aki komolyan veszi azt, hogy a politikai költészet, amely Dante óta Petőfi után Tyihonovig és az itt ülő költők legjobbjaiig az írói érdeklődés középpontjában áll — csakugyan a közepes írók, sőt esetleg a szanzonköltők feladata.

A politikai témának a harmadrendű tényezővé való degradálása onnan is ered, hogy sokan nem értik azt, hogy a világnézeti, ideológiai tartalom a művészetben nem *elvon*t gondolatokban és fogalmakban ölt testet — ha mégis, úgy sematikusan jelszó lesz belőle —, hanem abban a tárgyban, amelyet a mű képszerűen ábrázol. Ugyanerről beszélt ebben a teremben néhány héttel ezelőtt Lukács elvtárs, amikor kifejtette, *menyire téves az a felfogás, hogy eszmei tartalom és élet két dolog*. Felszólalásomat azzal szeretném befejezni, hogy vegyük végre komolyan a káros irodalmi irányzatoknak ezt a kórokozóját is. Hogy *miről* írunk — ez egyáltalán nem harmadrendű dolog és ennek meg nem értése egyik fő forrása a szeméremzetnek és egyik fő akadálya annak, hogy költészetünk valóban méltó legyen azokhoz a nagy időkhez, amelyekben élünk.

VERES PÉTER:

Nem szeretnék a politikai, világnézeti leckére rátérni, azonban a legfontosabb kérdés, a Juhász-kérdés — hogy úgy mondjam — a legkevésbé került itt a megvitatás középsébe. Nekem a következő mondanivalóm van. Ha folytatódik a vita, akkorra jó volna kiszélesíteni, s jó volna ezt a kérdést is megnézni a többiekkel együtt.

Nekem az a véleményem, hogy Juhász Ferencsel, az első két verskötetével, illetve annak megjelenése alkalmából, a nagy örömben, hogy új költőnk van, könnyedén bánt a kritika. Személy szerint nem én, mert én megmondtam neki akkor, hogy akinek saját mondanivalója van, az a saját hangján mondja el. Előtte az egész magyar irodalom példája, a költők példája: Balassi Bálint, Zrínyi, Petőfi, Arany, — nem kell mind felsorolnom — esetleg ugyanazon versformákban, de mégis a saját hangjukon énekeltek. Juhásznál az az érdekes, hogy az első nagyobb írásai epikus költemények, amelyek erősen Arany zenei hangját vették át. Ez a másodlagosság, amire a kritikának már az első alkalommal fel kellett volna hívnia a figyelmet, — hogy így mondjam én is szeméremzetesen.

Már mások is megemlégték, hogy a mostani verseinél Petőfinek a «Helység kalapácsa» című paródiáját utánozza. Viszont azt is kifogásolják, Keszi is mondja, és mások is, hogy azt sem tökéletesen veszi át. Itt nagyon furcsa jelenség van, éppen ezért tartom fontosnak elmondani.

Aki a népek akar írni, az kell, hogy arra gondoljon, hogy a magyar nép versolvasó-készsége, versolvasó-fejlettsége, hogyan viszonyul ehhez a vershez, vagy egy másik vershez. Én például versolvasónak primitív vagyok: most vettem meg Horváth János Verstanát, és próbálok verstant tanulni ahhoz, hogy némely verseket a saját lélegzetemmel el tudjak mondani. El is olvastam a napokban a «Helység kalapácsa»-t. Nem igaz, hogy Juhász költeménye pontosan utánozza, ellenben modort, hangzatot, belső stílust tanult tőle. Nehezen tudom ezeket megfogalmazni, mint ahogy Keszi azt a költői gyengédséget említette, mindenki érti, hogy tulajdonképpen mit akart mondani. Én nagyon pontosan értem, de talán köllőnek kell hozzá lenni. Én most azt akarom mondani, hogy akinek, mint Juhásznak, függetlenül egyéb hibáitól, így van mondanivalója, aki így tud látni, aki ilyen érzékletesen tudja elénk hozni a tájat, vagy azt, amit akar, annak meg kell találnia, meg kell teremtenie nem okvetlenül az új formát, az új jambust, vagy anapestust vagy nem tudom mit, de meg kell találnia a saját hangján elmondani a saját mondanivalóját.